

Aplankas kaip mokymo diskutuoti priemonė

Zuzana Saffkova

Man visuomet patinka mokyti diskutuoti. Ketverių metų rašymo kursui Libereco technikos universiteto Ugdymo fakultete (Čekija) einant į pabaigą, studentai mieliau reiškia savo nuomonę ir greitai perpranta metodus, kaip žodžiu ar raštu išdėstyti nuomonę. Trumpai tariant, jaučiama aiški pažanga, kuri vėliau skatina siekti geresnių rezultatų. Tačiau ar pakanka vien entuziazmo, kad studentai išsiugdytų savarankiškumo, poreikio mokytis visą gyvenimą įpročius? Ar tikrai jie suvokia savo, kaip rašančių ir mąstančių žmonių, stipriuosius ir silpnuosius bruožus? Ar jie sugebės kritiškai ir argumentuotai mąstyti išėję iš klasės? Ar pakankamai gerai perprato mokymosi ir mąstymo procesus, kad galėtų remtis jais tiek savo pačių gyvenime, tiek ir būsimoje profesinėje mokymo veikloje?

Tokie klausimai pastaraisiais metais skatino mane ieškoti priemonių, kurios veiksmingiau įtrauktų studentus į mokymą ir mokymąsi. Mano tikslas buvo ugdyti savęs apmąstymą ir savarankiškumą. Mes daug apie tai kalbėjome. Ilgų, kartais įtemptų, bet malonių diskusijų rezultatas buvo tai, kad nusprendžiau peržiūrėti visą šio kurso programą ir susitelkti į aplanką.

Kaip aplankas gali padėti tobulinant rašymo kursą?

Iki šiol mokant per pamokas rašyti rašinius remtasi „turinio ir problemų sprendimo požiūriu. Laikytasi nuomonės kad studentai perpras argumentavimo raštu principus bei metodus paprasčiausiai tai darydami“ (Fahnestock, Secor, 1996, p. 328). Studentai susidurdavo su įvairiomis gyvenimo situacijomis, kurios vėliau tapdavo diskusijų bei rašinių argumentų turiniu ir tikslu. Aplanko forma, atrodo, suteikė dar vieną šios programos matą ir sustiprino pedagoginę kurso vertę. Taigi kurso sritį ir tikslą – supažindinti su argumentavimo elementais ir praktika – išplėtė metodai, skatinantys studentus mąstyti aukštesniu lygiu. Be to, kad atitiktų universiteto reikalavimus, aplankas turėjo padėti mokytojui studentus įvertinti ir vertinamojo laikotarpio pabaigoje parašyti pažymius. Aplankas buvo taikomas dėl dviejų priežasčių: pirma, jis buvo modelis ir modelioavo į mokymą bei mokymąsi orientuotą požiūrį, antra, jis buvo šio proceso vertinimo priemone.

Aplankas čia suvokiamas kaip prasmingas studento darbų, iliustruojančių jo dalyvavimą mokymo ir mokymosi procese, rinkinys. Iš dalies jis rodo ugdymo veiksmingumą, yra mokinio rezultatų matas ir grįžtamojo ryšio mechanizmas. Aplankas taip pat padeda mokiniui bendradarbiauti su bendraamžiais ir mokytoju. Pollardas ir Tannas (1995, p. 271) nurodė keturis svarbiausius aplanko taikymo principus. Aplanko paskirtis:

- atpažinti, pripažinti ir įvertinti mokinio laimėjimus;
- prisidėti prie asmeninės mokinių sklaidos ir pažangos stiprinant jų motyvaciją, suteikiant drąsos ir padedant geriau suvokti savo stipriuosius ir silpnuosius bruožus bei galimybes;
- padėti mokykloms nustatyti įvairias savo mokinių galimybes ir apsvaistyti kaip gerai jų programa, mokymas ir organizacija leidžia mokiniams atsiskleisti;
- pateikti apibendrintus duomenis atsiskaitant kitiems.

Kokia aplanko paskirtis mokant ir mokantis rašyti?

Aplanko taikymo principai buvo suformuluoti atsižvelgiant į rašymo kurso tikslus, taip pat į anglų kaip užsienio kalbos vidutinio ir pažengusiųjų lygmens studentų poreikius. Pagrindiniai kurso tikslai buvo aptarti su studentais, kad jie gerai žinotų, ko iš jų tikimasi semestro gale. Konkretus mūsų uždavinys buvo toliau ugdyti įgūdžius, kuriuos studentai įgijo ankstesnėse rašymo pamokose, ir aprėpti argumentuotos esė įvada, galimą struktūrą, formą bei dėstymą. Pabrėžta, kaip svarbu nustatyti prielaidas, suprasti ir plėtoti indukcinis ir dedukcinis argumentus, pastebėti ir paneigti logines argumentacijos klaidas. Taip pat studentai susipažino su aplanko kaip priemonės, padedančios suprasti dalyko esmę, tikslais. Mes aptarėme, kam reikia rinkti medžiagą, diskutavome apie įvairius darbo su aplanku būdus ir siūlėme galimas organizacines aplanko formas. Diskutuodami studentai pamatė, kad aplankas suteikia svarbios informacijos ne tik apie argumentavimo taisykles, bet ir apie jų pačių mokymosi stilių.

Kokią medžiagą dėti į aplanką, lemia momentai, kurių metu studentai susiduria su kurso tikslais. Pasirenkama mokymosi procesą atspindinti medžiaga, kurioje būtų diskusijų išvados, pastabos apie skaitymą, ginčytinų klausimų apmąstymai, argumentuotos esė ir asmeninės pastabos. Kaip pažymi Brownas ir Knightas, „aplankas – tai ne medžiagos krūva; yra svarių priežasčių tvirtinti, kad parašytas pažymys tiek susijęs su atrinktais kūrinių ir mokinio tų kūrinių aiškinimu, kiek ir su tikroju aplanko turiniu“ (1995, p. 82). Tačiau kadangi sunkiausia užduotis yra argumentuotas rašymas, o studentai turi mažai argumentavimo patirties, jiems „reikia patarti, kaip iš daugybės įvairios medžiagos atrinkti, ką į aplanką dėti, kad tai atspindėtų geriausius jų bruožus ir teigiamus tam tikro laikotarpio poslinkius“ (p. 83).

Medžiaga į aplanką dedama viso kurso metu. Ji atskleidžia studentų darbo kelią, atitinkantį jų individualius poreikius. Semestro pabaigoje studentai surinktą medžiagą peržiūri ir, įgiję argumentavimo patirties, nusprendžia, ką į aplanką įtraukti, t. y. atrenka darbus, geriausiai rodančius pažangą. Taip kaupiama semestro metu peržiūrėta medžiaga. Taip pat studentai apgalvoja, kaip aplanką apipavidalinti ir kokia bus galutinė jo sandara.

Rašymo kurso programa tapo pagrindiniu principu **nustatant aplanko turinį ir formą**. Studentai stengiasi įtraukti darbus, rodančius, kad jie medžiagą suprato ir gali aiškiai, ramiai, įtikinamai argumentuoti, gerbia įrodymus, sugeba prisidėti nuomonę paneigiant ir prie auditorijos svarstymų. Sveikos logikos reikalavimas – tai detalių tikslumas ir išsamumas kartu su gerai pagrįsta nuomone. Siekiant padėti studentams perprasti visus veiksmingo argumentavimo principus, kurse pateikiama įvairių šias normas atitinkančių priemonių. Studentai išitraukia į diskusijas, skaito ir nagrinėja pavyzdinius argumentuotus tekstus, vertina argumentuotus savo bendraamžių rašinius, stengiasi rasti logiškų įrodymų, praktikuojasi ieškodami įtikinamo stiliaus ir apmąsto savo pačių darbą. Taigi kurso turinys pastaraisiais metais adaptuotas ir pakeistas taip, kad atitiktų ir aplanko reikalavimus, ir kurso tikslus bei uždavinius.

Aš pakeičiau programą, įtraukdama būdus, kurie studentams teikia daug galimybių dirbti savarankiškai, pasitelkti įvairius kritinio mąstymo metodus ir savo darbą apmąstyti. Pavyzdžiui, kurso pradžioje vyko keletas diskusijų ginčytiniais klausimais (eutanazija, nykstantys gyvūnai zoologijos soduose, atominės elektrinės ir t. t.). Studentai, išitraukę į šias diskusijas, buvo skatinami užsirašyti visus faktus, įtvirtinančius jų požiūrį. Kurso metu jie nuolat šiuos punktus peržiūrėdavo ir papildydavo naujais, nes ėmė vis geriau suvokti argumentavimo niuansus. Aplanku esantys rašytiniai dokumentai padėjo studentams apmąstyti kiekvieną papildomą faktą ir įgalino suformuluoti savo pačių argumentavimo taisykles.

Be to, pakeičiau programos dalis, susijusias su argumentuotu rašiniu. Ankstesniais metais studentai turėjo perrašyti savo esė tik pagal mano pastabas. Šįkart

jie patys savo kūriniais taisė ir tobulino remdamiesi įgyta informacija. Jie patys kūrė argumentuotos esė vertinimo kriterijus, pasitelkė bendraamžių taisymus ir galų gale pateikė darbus, kurie jiems atrodė patenkinami. Aplankas įgalino variantus palyginti, įvertinti savo pažangą, pasižiūrėti į taisykles ir apmesti metmenis. Taigi svarbiausi programos pokyčiai siejosi su aplanku, kuris tapo mokymo ir mokymosi priemone, o drauge padėjo įgyvendinti kurso tikslus.

Žinoma, pagrindinė priežastis, dėl ko imtasi aplanko, ta, kad jis padeda nagrinėti studentų pažangą. Kadangi formuodami aplanką studentai turi nuolat iš naujo įvertinti savo darbą, toks modelis tampa neįkainojama mokymosi priemone, o sykiu pateikia studentų laimėjimų pavyzdžių. Taigi aplankas įgalina vertinti tiek sumuojant, tiek ir formuojant. Be to, studentų pažangos vertinimą papildė daugybė aplanke surinktų taikytų metodų. Formuojamasis vertinimas ypač atsiskleidžia semestro viduryje, kai studentai peržiūri ankstesnius savo darbus, apmąsto pažangą, palygina pradinį tikslus ir požiūrį su gautais rezultatais ir įvertina silpnesnius bei stipresnius savo mokymosi ypatumus. Tą patį studentai daro per semestro pabaigos vertinimą, po kurio eina sumuojamasis mokytojo vertinimas. Aplanko gairės, aptartos su studentais kurso pradžioje, tapo galutiniu vertinimo kriterijumi ir yra susijusios su aplanko turiniu, struktūra bei organizacija. Proceso metu taikomi įvairūs vertinimo būdai – savęs vertinimas, bendraamžių vertinimas, dėstytojo vertinimas ir apmąstymo išvados.

Iki šiol išplėstiniame kompozicijos kurso aprašyme atsispindėdavo beveik ideali situacija, kuri veikia pačią darbo klasėje prigimtį ir sumažina dėstytojo vaidmenį siekiant, kad visiškai atsiskleistų mokinio galimybes. Tačiau pasitelkus aplanką atsiskleidė daugybė abejonių, suvaržymų ir klausimų.

Į kokius klausimus ieškoma atsakymų?

Pagrindinis tikslas, dėl kurio rašymo kurse naudoju aplanką, buvo leisti studentams pasipraktikuoti argumentuoti tokiu būdu, kuris padėtų tapti savarankiškesniems ir atsakingesniems. Idealiu atveju jie turėtų išmokti remtis pagrindiniais studijų įgūdžiais, organizuoti savo mokymąsi ir atkakliau siekti tikslo. Aplanko metodas suteikia studentams pakankamai galimybių „laikytis taisyklių, eksperimentuoti su naujais mokymosi metodais, patikrinti konkrečias idėjas, susitarti dėl namų darbų arba sukurti savo mokyklos gyvenimo planus“ (Argelado, 1996, p. 18), o tai skatina kūrybišką, nepriklausomą mokymąsi. Tačiau šis į mokinį orientuotas metodas nesustiprina ir nepapildo gana tradicinio, į mokytoją orientuoto metodo, kai studentai susiduria su didesne dalimi to, kas išmokta anksčiau. Jie yra pripratę būti vertinami tik pagal galutinius rezultatus, o ne atsižvelgiant į procesą, prie tų rezultatų privedusį. Maža to, dauguma studentų darbo rezultatų greičiau rodo jų klaidų šaltinius, o ne tikrą pažangą. Todėl pirmas klausimas būtų toks: kaip padaryti, kad studentai savarankiškai ir atsakingai atrinktų į aplanką turiningą medžiagą? Kokiais metodais reikėtų skatinti juos suvokti, kad aplanko medžiaga – tai ne pažymio prielaida, bet jų pažangą žymintis įrašas, teigiamų pokyčių, taip pat ir to, ko jie nesuprato, nustatymo, savęs įvertinimo priemonė? Nors ir aptarėme aplanko vaidmenį, kalbėjome apie jo naudą ir nagrinėjome įvairias jo funkcijas mokantis, kai kurie studentai pateikė aplankus, kurių medžiaga buvo nukopijuota arba perrašyta ir visiškai nesusieta su kurso tikslais.

Antras klausimas susijęs su apmąstymu, vienu iš aplanko teikiamų privalumų. Kadangi iki tol mano mokiniai turėjo mažai galimybių apmąstyti savo mokymosi poreikius, privalumus ir trūkumus, į argumentavimo aplanką įtrauktos apmąstymo užduotys juos dažnai pastatydavo į keblią padėtį. Net jeigu studentams išdalijami apmąstymo lapai su pradėtais sakiniais ar analitiniais klausimais, atsakymus į kuriuos reikia apmąstyti, apmąstymai būna paviršutiniški ir kartais susideda iš vieno ar dviejų sakinių, sukuriama tiesiog norint įtikti mokytojui. Dažnai perskaitau maždaug tokius

sakinius: „Aplankas priverstė mane sugalvoti argumentavimo taisykles“, „Dabar žinau, kaip reikia argumentuoti“, „Įtikinamai argumentacijai reikia iliustracines medžiagos“ ir t. t.

Kursui baigiantis, kai studentai geriau perprato apmąstymo metodą, jo tikslą ir privalumus, kai kurie iš jų gebėjo sudėlioti savo mintis į ilgesnius apmąstymo fragmentus. Vienas mano studentas rašinyje semestro pabaigoje pažymėjo: „Maniau, kad žinau, kaip dalyvauti diskusijoje, tačiau visai to nežinojau. Nežinojau, kaip išmokti geriau argumentuoti. Dabar žinau, kad turiu atidžiai apmąstyti visus argumentus, kuriuos ketinu pateikti. Be to, manau, kad turiu minčių, kaip savo būsimus mokinius mokyti argumentuotai ginčytis. Jie turi visada žinoti tikslą ir uždavinius. Jei man prireiktų pagalbos, viskas yra aplanke – pavyzdžiai, taisyklės, pastabos, netgi klaidos, kurių turėčiau vengti“.

Išvada

Kaip mokytoja, keletą metų dalyvaujanti rašymo programose ir stebinti aplanko metodo įgyvendinimą jose, taip pat kituose Čekijos mokytojų kvalifikacijos kėlimo koledžo kursuose, įsitikinau, kad šis mokymo metodas padeda mokytojams vykdyti programos reikalavimus bei tenkinti studentų poreikius. Kita vertus, aplankas leidžia mokiniams organizuoti savo darbą ir suvokti tikslus, įvertinti pažangą, taisyti ir tobulinti darbus bei parodyti visa, ko išmoko. Kartu atsiskleidė kai kurie esminiai rašymo kurso elementai, kurie aplanko taikymą daro veiksmingą. Šiuos elementus pateikiu kaip principus, kurių reikia laikytis, kad mano kolegos ir aš pati taptume geresniais pedagogais.

- **Taisyklės pakeiskite „tikslais“.** Mūsų rašymo kurse studentai dirba apibrėždami tikslus, kurių turi siekti tiek prasmingai naudodami aplanką, tiek ir pavyzdžiai argumentuodami. Pavyzdžiui, jie pamažu suvokia, kad jei neparems savo prielaidų tvirtais faktais, negalės įtikinti opozicijos; jeigu nesupras argumentuotos esė struktūros, negalės įvertinti savo bendraamžių rašinių; jeigu logiškai nesuformuluos savo idėjų, skaitytojai nesupras jų pranešimų. Pamažu visos šios taisyklės tampa įpročiais, vedančiais tikslo link.
- **Paašškinkite sprendimų ir rezultatų sąsajas.** Visada leidžiu studentams bendradarbiauti su manimi priimant kiekvieną kurso sprendimą, kad įtraukčiau juos į mokymą ir mokymąsi. Pavyzdžiui, mes aptariame jų aplankų vertinimo kriterijus. Paprastai studentai sutinka dėl tokių dalykų kaip kūrybiškas požiūris į aplanko pildymą, aiški pažanga pateikiant argumentus, taisyklinga kalba ir t. t.; tačiau jie nesutaria dėl to, kaip vertinti aplanko formą ir tai, kaip jis sutvarkytas. Aš daugiau dėmesio skiriu aplanko turiniui, o ne tam, kaip medžiaga išdėstyta; forma yra jų sprendimas, todėl studentai gali stengtis atitikti kriterijų, dėl kurio jie visi susitarė.
- **Ugdykite refleksyvų mąstymą.** Greta semestro vidurio ir semestro pabaigos apmąstymų nuolat pasitelkiu įvairiausių apmąstymo metodų, kad nevarginčiau studentų vis tomis pačiomis užduotimis. Pavyzdžiui, pasibaigus diskusijoms, paprašau studentų pamąstyti, kaip oponentai pateikė savo argumentus. Mintys formuluojamos žodžiu, o tai leidžia prieštarauti savo pačių ir klasės draugų mintims, klausytis kieno nors kito analizės ir paremti skirtingus požiūrius. Kita vertus, studentai turi daugybę galimybių apmąstyti raštu – pradėdant struktūriniais apmąstymo lapais su analitiniais klausimais ar sakinių pavyzdžiais ir baigiant laisvuojų rašymu. Studentai turi pakankamai laiko, kad peržvelgtų savo mintis, aiškiai jas suformuluotų ir pagrįstų idėjas. Pamokos pabaigoje jie vertina konkrečias apmąstymo užduotis. Studentai gali pasiūlyti, kaip pakeisti pamokoje taikytą veiklą ar metodą, kad tiktų praktikoje su būsimais jų pačių mokiniais. Tam reikia, kad jie prisimintų visas pamokos pakopas, pagalvotų apie pamokos tikslus, taigi

apmąstyti. Tačiau iš patirties žinau, kad jei apmąstymų per daug, studentų atsakymai darosi paviršutiniški, rutininiai.

- **Leiskite aptarti rezultatus.** Vertinimas semestro pabaigoje parodė, kad būtina dažniau diskutuoti apie kurso rezultatus. Pavyzdžiui, studentai suriko, kad papildomas pavyzdinių argumentuotų tekstų skaitymas būtų jiems padėjęs greičiau suprasti argumentuotos esė struktūrą. Kai kurie pažymėjo, kad tezinių teiginių formulavimo praktika nelabai pravertė, nes jie negalėjo to daryti patys. Būtina nuolat tikrinti studentų reakciją į mokymo metodus, kad mokymą būtų galima pakeisti, papildyti ar patobulinti.
- **Skatinkite studentus siekti mokymo ir mokymosi pažangos.** Laikydamosi aplanko taikymo principų, galėjau su studentais aptarti mokymą ir mokymąsi. Iš pradžių man dažnai buvo sunku atlikti pagalbininkės, o ne vadovės vaidmenį. Vėliau studentai motyvuotai išitraukė į mokymo ir mokymosi veiklą. Savarankiškai dirbdami, jie padėjo vienas kitam taisyti pradinis metmenis. Jie studijavo visas veiksmingo argumentavimo taisykles, kad galėtų padėti savo bendraamžiams. Taip pat jie išmoko skaityti savo darbus „mokytojo akimis“ ir suvokė, kas rašinį daro logišką ir įtikinamą skaitytojui.
- **Išklauskite studentų nuomones.** Kurso pabaigoje mėgstu skaityti baigiamuosius studentų apmąstymus. Jie apžvelgia visą kursą, taip pat ir savo pačių indėli į jo sėkmę. Nors ir malonu skaityti, kiek daug studentai išmoko, noriai išiklausau į žodžius tų, kurie nepabūgo išryškinti gana neigiamus dalykus. Daugybę smulkmenų pakeičiau ir patobulinau būtent remdamasi tokiomis studentų pastabomis.

Akivaizdu, kad pakeista programa pati savaime negali lemti pokyčių klasėje. Aš vis dar gaunu aplankų, rodančių, kad studentui pagrindinis kurso tikslas nėra aiškus. Kai kuriems mano studentams aplankas vis dar tebėra „segtuvas su visais mano popieriais, iš kurių matyti, ką darėme eidami kursą“, o ne mokymosi priemonė. Šie studentai pateikia aplankus, rodančius supratimo, bendradarbiavimo ir išitraukimo stoką.

Kita vertus, daugumai studentų aplanko patirtis leido suvokti į save orientuoto mokymosi prasmę. Savo baigiamajame apmąstyme viena studentė rašė: „*Labai naudinga suprasti logines klaidas, kurių galime kasdien perskaityti laikraščiuose ar išgirsti per televizijos naujienas... Dabar aš geriau suprantu savo pačios mąstymą ir pagalvoju, ką ir kodėl ketinu pasakyti. Tai pravers ne tik kursui, bet ir visam mano gyvenimui*“.

Literatūra

Argelado, R. J. et al. (1996). *Learning for life. Creating classrooms for self-directed learning*. USA: Corwin Press.

Boud, D. (1995). *Enhancing learning through self-assessment*. London: Cogan Page.

Brown, S., & Knight, P. (1995). *Assessing learners in higher education*. London: Cogan Page.

Fahnestock, J., & Secor, M. (1996). Teaching argument: A theory of types. In J. C. McDonald, *The Allyn & Bacon sourcebook for college writing teachers*. USA: Allyn & Bacon.

Pollard, A., & Tann, S. (1995). *Reflective teaching in the primary school* London: Cassel Education.

Smalley, R. 1., & Ruetten, M. K. (1990). *Refining composition skills. Rhetoric and grammar for EFL students*. New Orleans: Heinle & Heinle.

Zuzana Saffkova - Libereco technikos universiteto Ugdymo fakulteto Anglų kalbos katedros vyresnioji asistentė, KMUSR programos Čekijoje narė.
